

Streszczenie

Status prawny asystenta sędziego w sądownictwie powszechnym

Gwarantowane w art. 45 Konstytucji RP prawo do sądu wymaga wieloaspektowego podejścia. Jako zasada konstytucyjna ustanawia określone dyrektywy tworzenia i wykładni prawa, natomiast jako publiczne prawo podmiotowe przybiera postać uprawnienia jednostki do uzyskania rozstrzygnięcia sprawy, która jej dotyczy, przez właściwy, niezawisły i bezstronny sąd. Jednocześnie prawo do sądu stanowi podstawowy środek ochrony praw i wolności jednostki. Na jego istotę składają się określone elementy, od których łącznego wystąpienia uzależniona jest ocena, czy w konkretnej sprawie podmiotowi zostało zagwarantowane prawo do sądu. Do tych komponentów zalicza się: prawo dostępu do sądu, prawo do odpowiednio ukształtowanej procedury, prawo do uzyskania ostatecznego rozstrzygnięcia danej sprawy przez sąd oraz prawo do odpowiednio ukształtowanego ustroju i pozycji organów rozpoznających sprawę. Zagwarantowanie rzeczywistej realizacji prawa do sądu wymaga podejmowania przez władze państwowe zarówno działań o charakterze ustrojowym, jak i proceduralnym.

Zgodnie z przepisami Konstytucji RP zasadniczą rolą sądów w Rzeczypospolitej Polskiej, w szczególności zaś sądów powszechnych, jest sprawowanie wymiaru sprawiedliwości. Należy jednak zauważyć, że zakres działalności sądów powszechnych – obok sprawowania wymiaru sprawiedliwości – obejmuje również inne zadania z zakresu ochrony prawnej, powierzone w drodze ustaw lub przez wiążące Rzeczpospolitą Polską prawo międzynarodowe lub prawo stanowione przez organizację międzynarodową, jeżeli z wiążącej Rzeczpospolitą Polską umowy ją konstytuującej wynika, że jest ono stosowane bezpośrednio. Realizację zadań z zakresu wymiaru sprawiedliwości ustawodawca powierzył przede wszystkim sędziom, a w ograniczonym zakresie także asesorum sądowym i ławnikom. Czynności z zakresu ochrony prawnej, co do zasady, zostały przekazane do kompetencji referendarzy sądowych i starszych referendarzy sądowych. Dla prawidłowego wykonywania zadań stawianych przed wymienionymi powyżej podmiotami – przy uwzględnieniu ich wagi – sędziowie i asesory sądowi zostali wyposażeni w atrybut niezawisłości, zaś referendarze sądowi – w przymiot niezależności co do treści wydawanych orzeczeń i zarządzeń określonych w ustawach.

Instytucja asystenta sędziego funkcjonuje w polskim systemie sądownictwa powszechnego w Polsce od ponad dwudziestu lat, a mimo to jej charakter prawny nie został dotychczas jednoznacznie określony. Nie tylko w doktrynie i w judykaturze, ale także w samym środowisku sądowym bez wyczerpującej odpowiedzi pozostają pytania o to, kim *de facto* jest asystent sędziego, czy taka instytucja jest w ogóle potrzebna, a jeśli tak – jakie zadania powinno się powierzać tej grupie zawodowej. Celem badawczym dysertacji uczyniono analizę prawną roli asystenta sędziego w polskim systemie sądownictwa powszechnego w kontekście zapewnienia konstytucyjnego prawa do sądu, ze szczególnym uwzględnieniem sprawności postępowania, i zaprezentowanie optymalnego – zdaniem autorki pracy – modelu asystentury.

W konsekwencji dysertacja została podzielona na cztery rozdziały. W pierwszym rozdziale przedstawiono „centralną postać” niniejszej rozprawy, tj. asystenta sędziego wykonującego obowiązki w sądach powszechnych. Pozwoliło to na ustalenie *ratio legis* wprowadzenia instytucji asystenta sędziego do systemu sądownictwa powszechnego, a także udzielenie odpowiedzi na pytanie, czy ustawowo określone wymagania kwalifikacyjne stawiane asystentowi sędziego umożliwiają rozszerzenie zakresu powierzonych mu czynności. W drugim rozdziale przedmiotem analizy uczyniono zagadnienie działalności sądów powszechnych, tj. sprawowanie wymiaru sprawiedliwości i udzielanie ochrony prawnej, podmiotów zaangażowanych w wykonywanie tych zadań oraz atrybutów im przydanych. Przyznawaniu asystentowi kompetencji, w szczególności zaś samodzielnych uprawnień w postępowaniu sądowym, każdorazowo musi towarzyszyć pytanie o to, czy określona czynność nie stanowi formy wymierzania sprawiedliwości lub czynności z zakresu ochrony prawnej *sensu stricto* oraz czy asystent dysponuje wystarczającymi kwalifikacjami, by realizować tego rodzaju uprawnienia. Następnie, w trzecim rozdziale, omówiono pozycję ustrojową asystenta sędziego oraz zakres i charakter jego czynności *de lege lata*, a także przymiot, który jest tradycyjnie wiązany ze sposobem wykonywania zadań przez asystenta sędziego, czyli samodzielność. Uwypuklono ponadto różnice między czynnościami asystenta sędziego a czynnościami pracowników sekretariatów sądowych. Czwarty rozdział poświęcony został analizie tego, czy instytucja asystenta sędziego i powierzane mu czynności mogą przyczynić się do realizacji, zagwarantowanemu każdemu w Konstytucji RP, prawa do sądu, w szczególności dyrektywy rozpatrzenia sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki.

Przeprowadzone analizy dostarczyły podstaw do stwierdzenia, że koncepcja upoważnienia asystentów sędziów do samodzielnego wydawania najprostszyc

decyzji procesowych, a mianowicie zarządzeń, nie narusza istoty prawa do sądu. Ponadto właściwie ukształtowana instytucja asystenta sędziego może odegrać istotną rolę w realizacji tego prawa, w szczególności zaś w kontekście zapewnienia sprawności wymiaru sprawiedliwości. Wymaga to jednak choćby częściowej zmiany modelu asystentury w sądownictwie powszechnym. Za niezbędne przede wszystkim należy uznać zastąpienie fakultatywności zatrudniania asystentów sędziów obligatoryjnością ich zatrudniania we wszystkich sądach powszechnych lub przynajmniej w tych wydziałach sądów, które orzekają w sprawach cywilnych i karnych w pierwszej instancji, zaostrzenie wymogów konkursowych na stanowisko asystenta sędziego, określenie maksymalnej liczby sędziów, z którymi asystent może jednocześnie współpracować, zmianę sposobu postrzegania oceny okresowej oraz sformułowanie regulacji, które będą mogły stanowić podstawę rozwiązania stosunku pracy z osobą zatrudnioną w charakterze asystenta sędziego, lecz niewywiązującą się w sposób należyty z powierzonych jej obowiązków. Należy również rozważyć, czy aktywność asystentów sędziów nie powinna koncentrować się w większym stopniu na etapie poprzedzającym wydanie orzeczenia w sprawie, a nie – tak jak odbywa się to obecnie – na etapie sporządzania uzasadnienia orzeczenia rozstrzygającego sprawę co do istoty. Przedstawione wnioski oparte na analizach teoretycznoprawnych mogą mieć zatem znaczące przełożenie na realizację prawa do sądu w praktyce.